

ZNANSTVENI CENTAR IZVRSNOSTI ZA HRVATSKO GLAGOLJAŠTVO

Milan Mihaljević

Ana Šimić

Ana Mihaljević

GLAGOLJICA ZA ZNATIŽELJNE

STAROSLAVENSKI INSTITUT

Znanstveni centar izvrsnosti za hrvatsko glagoljaštvo

Milan Mihaljević

Ana Šimić

Ana Mihaljević

GLAGOLJICA ZA ZNATIŽELJNE

Grafička obrada i dizajn:
Petra Tadić

Ovo je besplatan i promotivan primjerak knjižice. Bez prethodnoga odobrenja autora i izdavača zabranjeno je svako neovlašteno objavljivanje, kopiranje, dijeljenje, prenošenje, preuzimanje, mijenjanje ili umnožavanje.

Staroslavenski institut
Zagreb, 2021.

PREDGOVOR

GLAGOLJIČNA AZBUKA

ili azbuka uglate (hrvatske) glagoljice

TKO PITA, NE SKITA:

12 pitanja i odgovora o glagoljici i glagoljaštvu

1. ŠTO JE GLAGOLJICA?
2. KAKO JE GLAGOLJICA NASTALA?
3. KOJE JE MJESTO GLAGOLJICE U KONTEKSTU DRUGIH EUROPSKIH PISAMA?
4. KOJIM SU SE PISMIMA OSIM GLAGOLJICE SLUŽILI SLAVENSKI NARODI?
5. KOJI SU TIPOVI GLAGOLJICE?
6. KAKO SU STARI SLAVENI I STARI HRVATI BILJEŽILI BROJEVE?
7. KOLIKO SU SE DUGO HRVATI SLUŽILI GLAGOLJICOM?
8. KOJIM SU JEZIKOM PISANI HRVATSKOGLAGOLJIČNI SPOMENICI SREDNJEGA VIJEKA?
9. ŠTO JE GLAGOLJAŠKO BOGOSLUŽJE ILI GLAGOLJAŠKA MISA?
10. KOJI SU NAJVEĆI DOSEZI HRVATSKOGA GLAGOLJAŠTVA?
11. KOJA JE DRUŠTVENA ULOGA GLAGOLJAŠTVA?
12. KOJE JE MJESTO GLAGOLJICE DANAS?

OD DUNAVA DO PREVLAKE:

deset glagoljaških mjesta u Hrvatskoj koje trebate posjetiti

1. ĐAKOVO	6. SENJ
2. ZAGREB	7. OTOČAC
3. RIJEKA	8. ZADAR
4. ALEJA GLAGOLJAŠA (ISTRA)	9. SPLIT
5. KRK	10. DUBROVNIK

I.

II.

III.

IV.

GLAGOLJAŠKI APOSTOLI:

velikani hrvatskoglagoljične pismenosti koje trebate poznavati

1. OPATI DRŽIHA I DOBROVIT
2. NOVAK DISISLAVIĆ
3. VID OMIŠLJANIN
4. JURAJ SLOVINAC
5. BARTOL KRBAVAC
6. BUTKO
7. POP MARTINAC
8. ŽAKAN JURI
9. BLAŽ BAROMIĆ
10. ŠIMUN GREBLO
11. ŠIMUN KOŽIČIĆ BENJA
12. ŠIMUN KLIMANTOVIĆ

V.

GLAGOLJICA NA KAMENU, PERGAMENTU I PAPIRU

VI.

IZ GLAGOLJAŠKE ČITANKE

VII.

ZNANSTVENI CENTAR IZVRSNOSTI ZA HRVATSKO GLAGOLJAŠTVO

VIII.

STAROSLAVENSKI INSTITUT

PREDGOVOR

»Pismenost je temeljno ljudsko pravo i osnova cjeloživotnoga učenja. Po svojoj sposobnosti da preobražava živote pismenost je ključna za razvoj čovjeka i društva. Za pojedinca, obitelj i širu zajednicu pismenost je sredstvo osnaživanja i poboljšanja zdravlja, prihoda i odnosa sa svijetom.« U svjetlu navedene UNESCO-ve misli o važnosti pismenosti razumljivo je zašto je hrvatska pismenost, tj. činjenica da su se Hrvati u svojoj povijesti služili trima pismima (glagoljicom, ćirilicom i latinicom) jedno od najistaknutijih obilježja hrvatskoga kulturnog identiteta.

Među tim pismima posebno mjesto zauzima glagoljica jer su njome Hrvati prvi put zabilježili svoj materinski, hrvatski jezik. S glagoljičnim tekstovima započinje pisana, tj. posvjedočena povijest hrvatskoga jezika i književnosti. Važnost glagoljične pismenosti, između ostaloga, potvrđuju i današnja dva zaštićena nematerijalna kulturna dobra Republike Hrvatske (Umijeće čitanja, pisanja i tiskanja glagoljice te Glagoljaško pjevanje) kao i činjenica da prema datumu tiskanja prve hrvatske (glagoljične) knjige dan 22. veljače obilježavamo kao Dan hrvatske glagoljice i glagoljaštva.

Današnji Svjetski dan pismenosti (8. rujna) u 2021. godini, koju je Vlada Republike Hrvatske proglasila Godinom čitanja, a Hrvatski sabor Godinom Marka Marulića, obvezuje nas da pred hrvatske čitatelje donesemo knjižicu o glagoljici jer je to pismo koje začinje povijest čitanja hrvatskih tekstova i pismo kojim je stoljećima prije Marulića izgrađivana kultura hrvatske riječi. U knjižici se sažeto i pristupačno iznose temeljne značajke hrvatskoglagoljične pismenosti s ciljem da se čitatelju ponudi kratak, ali sadržajan pregled. Nadamo se da će ga to »brzo« štivo nadahnuti i potaknuti ne samo na daljnje upoznavanje hrvatske glagoljice i glagoljaštva nego i na nastavak njegovanja vlastite pismenosti.

Autori

GLAGOLJIČNA AZBUKA

ILI AZBUKA UGLATE (HRVATSKE) GLAGOLJICE

I.

А Б В Г Д Е Ж З

И Ј К Л М Н П Р С Т

У Ф Ц Ч Ш Ђ Ћ Ѓ

Ѕ Ї Љ Ћ Ќ Ў

ⱦ	Ⱨ	ⱨ	Ⱪ	ⱪ	Ⱬ	ⱬ	Ɑ
a	b	v	g	d	e	ž	z
1	2	3	4	5	6	7	8
Ɱ	Ɐ	Ɒ	ⱱ	Ⱳ	ⱳ	ⱴ	Ⱶ
z	ï	i	j, đ	k	l	m	n
9	10	20	30	40	50	60	70
ⱶ	ⱷ	ⱸ	ⱹ	ⱺ	ⱻ	ⱼ	ⱽ
o	p	r	s	t	u	f	h
80	90	100	200	300	400	500	600
Ȿ	Ɀ	Ⳁ	ⳁ	Ⳃ	ⳃ	Ⳅ	ⳅ
ô	ć, šć, št	c	č	š	ъ	ja, (i)je	ju
700	800	900	1000	2000	3000	4000	5000

U tablici se ne pojavljuju sva slova koja zatječemo u hrvatskoglagoljičnim tekstovima, nego ona najučestalija koja pokrivaju sve poznate brojevne vrijednosti i kojima i danas možete pisati glagoljicu. Jedno od prepoznatljivijih slova hrvatske glagoljice koje izostaje u tablici jest tzv. štapić (ṛ) koji je označavao poluglas њ.

TKO PITA, NE SKITA

12 PITANJA I ODGOVORA O GLAGOLJICI I GLAGOLJAŠTVU

1. ŠTO JE GLAGOLJICA?
2. KAKO JE GLAGOLJICA NASTALA?
3. KOJE JE MJESTO GLAGOLJICE U KONTEKSTU DRUGIH EUROPSKIH PISAMA?
4. KOJIM SU SE PISMIMA OSIM GLAGOLJICE SLUŽILI SLAVENSKI NARODI?
5. KOJI SU TIPOVI GLAGOLJICE?
6. KAKO SU STARI SLAVENI I STARI HRVATI BILJEŽILI BROJEVE?
7. KOLIKO SU SE DUGO HRVATI SLUŽILI GLAGOLJICOM?
8. KOJIM SU JEZIKOM PISANI HRVATSKOGLAGOLJIČNI SPOMENICI SREDNJEGA VIJEKA?
9. ŠTO JE GLAGOLJAŠKO BOGOSLUŽJE ILI GLAGOLJAŠKA MISA?
10. KOJI SU NAJVEĆI DOSEZI HRVATSKOGA GLAGOLJAŠTVA?
11. KOJA JE DRUŠTVENA ULOGA GLAGOLJAŠTVA?
12. KOJE JE MJESTO GLAGOLJICE DANAS?

II.

1.

ŠTO JE GLAGOLJICA?

Glagoljica je prvo slavensko i prvo hrvatsko pismo. Naziv joj je nastao u Hrvatskoj u 17. stoljeću prema glagolu *glagolati*, koji znači 'govoriti'. Glagoljicom su pisani liturgijski tekstovi, različiti zbornici teoloških, moralno-poučnih i književnih tekstova, pravni tekstovi i drugi tekstovi praktične namjene.

Svako glagoljično slovo ima ime, a prema imenima prvih dvaju slova (*az* i *buki*) niz glagoljičnih slova nazivamo glagoljičnom azbukom. Prvih devet slova glagoljičnoga pisma čini važnu te i danas aktualnu poruku: *Ja koji poznajem slova govorim da je vrlo dobro živjeti (na) Zemlji.*

KAKO JE GLAGOLJICA NASTALA?

2.

Autorom se glagoljice smatra sv. Konstantin Ćiril, Grk iz Soluna, koji je to pismo stvorio za potrebe misije među moravskim Slavenima u drugoj polovici 9. stoljeća. S Ćirilom je na tu misiju išao i njegov stariji brat Metod. Oni se jednim imenom nazivaju Svetom braćom, a često ih se naziva i slavenskim apostolima i prosvjetiteljima. Njihovim su djelovanjem postavljeni temelji prvoga slavenskog književnog jezika – staroslavenskoga ili starocrkvenoslavenskoga.

Bela Ćikoš Sesija, *Pokrštenje Hrvata*

(Premda slika prikazuje sv. Ćirila i Metoda, valja znati da oni nisu pokrstili Hrvate i da su Hrvati pokršteni prije njihova rođenja. Naslov se danas može tumačiti kao vid umjetničke slobode i želje da se naglasi važnost Svete braće za hrvatsku povijest.)

3.

KOJE JE MJESTO GLAGOLJICE U KONTEKSTU DRUGIH EUROPSKIH PISAMA?

Kad danas govorimo o pismima u Europi, uglavnom govorimo o latinici, a poneki će se sjetiti još i ćirilice, koja se upotrebljava u dijelu slavenskoga svijeta, i grčkoga pisma, te, ako Europu gledamo šire, armenskoga i gruzijskoga. Međutim, u prošlosti je postojao niz pisama koja su se u Europi upotrebljavala. Tako se staroirski jezik zapisivao ogamskim pismom. Linear A i linear B upotrebljavali su se na Kreti. Etruščani su imali svoje pismo iz kojega se razvilo oskičko-umbrijsko pismo. Germani se već u rimsko doba služe runama. Arabica se, kao prilagodba arapskoga pisma, također upotrebljavala u Europi itd.

Glagoljica nije ni jedino autorsko pismo u Europi. Armensko je pismo osmislio Mesrop Maštoc, a Vulfila je oblikovao gotsko pismo na temelju runa. Nastanak pisama nije bio povezan isključivo s davnim vremenima. Početkom devetnaestoga stoljeća Theodor Haxhifilipi (Dhaskal Todhri) sastavio je elbasansko pismo, jedno od triju tajnih albanskih pisama, koje je služilo za skrivanje poruka od turske vlasti.

KOJIM SU SE PISMIMA OSIM GLAGOLJICE SLUŽILI SLAVENSKI NARODI?

4.

Slaveni su se, osim glagoljicom, služili i ćirilicom i latinicom. Danas prevladava teorija da je glagoljica starija od ćirilice i da je za razliku od ćirilice, koja je nastala dugotrajnom prilagodbom grčkoga alfabeta, glagoljica autorsko pismo. Hrvati su svoj materinski jezik glagoljicom bilježili već u 10./11. stoljeću, a ćirilicom se počinju služiti u 12. stoljeću. Prvi veći tekstovi na hrvatskome jeziku pisani latinicom pojavljuju se od 14. stoljeća.

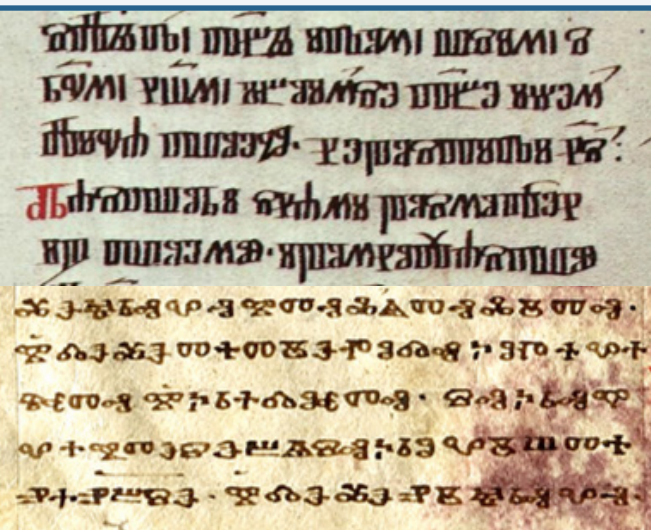
Ćirilica je danas jedno od najraširenijih svjetskih pisama kojim se više i ne služe isključivo Slaveni. Inačica ćiriličnoga pisma kojim su se služili Hrvati naziva se različitim nazivima: *bosančica*, *bosanica*, *hrvatska ćirilica*, *zapadna ćirilica* itd. U našim se tekstovima ona katkad naziva i *pismo arvacko*, što svjedoči o tome da je i ona važan dio hrvatskoga kulturnog identiteta.

5.

KOJI SU TIPOVI GLAGOLJICE?

Najstariji je poznati oblik glagoljice obla glagoljica. To je oblik pisma za koji se smatra da ga je oblikovao sv. Konstantin Ćiril. Taj je oblik glagoljice sveslavenski i to je pismo najstarijih slavenskih knjiga. Tim se pismom u prvome redu služilo u razdoblju između 9. i 12. stoljeća.

Nakon 12. stoljeća glagoljica ostaje u uporabi samo u Hrvatskoj i to u promijenjenome obliku. Riječ je o uglatoj ili hrvatskoj glagoljici. Tim su se pismom bilježili hrvatski crkvenoslavenski jezik, ali i starohrvatski. Uglata je glagoljica i danas povremeno u uporabi, a jednim je od simbola hrvatskoga identiteta.

Uglata glagoljica

Obla glagoljica

KAKO SU STARI SLAVENI I STARI HRVATI BILJEŽILI BROJEVE?

6.

Brojeve su stari Hrvati i stari Slaveni, kao i glasove, bilježili glagoljičnim slovima. Svako je slovo imalo i brojevnu vrijednost. Tako je, primjerice, slovo *a* imalo vrijednost broja jedan, slovo *b* broja dva itd. Kako bi se čitatelja upozorilo na to da je riječ o broju, iznad slova dolazila je titla (˘), a oko broja pisale su se točkice. Brojevi su također često bili napisani drugom bojom.

◊ ǫ̇ ◊ ǫ̇ ◊ ǫ̇ ◊

godina prvih pouzdanih vijesti o hrvatskome glagoljaštvu

◊ ǫ̇ ◊ ǫ̇ ◊ ǫ̇ ◊ ǫ̇ ◊

godina prvotiska Marulićeve *Judite*

◊ ǫ̇ ◊ ǫ̇ ◊

broj golova Luke Modrića u dresu hrvatske reprezentacije

(brojevi 11–19 pišu se tako da jedinica prethodi desetici)

7.

KOLIKO SU SE DUGO HRVATI SLUŽILI GLAGOLJICOM?

Možemo govoriti o punih 11 stoljeća hrvatskoga glagoljaštva ako brojimo od 10. do 20. stoljeća. Prvi su povijesni spomen hrvatskoga glagoljaštva dva pisma pape Ivana X. i odredbe splitskoga crkvenog sabora iz 925. godine. No većina istraživača smatra da je do prvih susreta Hrvata s ćirilometodskom tradicijom došlo još za života Svete braće, znači u 9. stoljeću, ali da su intenzivni dodiri uspostavljeni nakon Metodove smrti, kad su neki od njegovih prognanih učenika došli u Dalmaciju i na kvarnersko područje.

14. i 15. stoljeće najplodnija su i najvažnija stoljeća djelovanja hrvatskih glagoljaša, pa se često nazivaju zlatnim dobom hrvatskoga glagoljaštva. Glagoljica se najdulje zadržala u liturgiji, tj. bogoslužju, i to do 20. stoljeća. Kad je Drugi vatikanski sabor (1962.–1965.) dopustio uporabu narodnih jezika u bogoslužju, više nije bilo potrebe za glagoljanjem u Hrvata.

KOJIM SU JEZIKOM PISANI HRVATSKOGLAGOLJIČNI SPOMENICI SREDNJEGA VIJEKA?

8.

Hrvatskoglagoljični tekstovi pisani su hrvatskim crkvenoslavenskim jezikom i starohrvatskim jezikom čakavske osnovice. Hrvatski je crkvenoslavenski jezik oblikovan unošenjem elemenata hrvatske čakavice u naslijeđeni starocrkvenoslavenski jezik, koji je bio zajednički književni jezik svih Slavena. Imao je prestiž kakav danas ima književni jezik, možda još i veći jer je poput latinskoga jezika bio *lingua sacra*, sveti jezik bogoslužja.

Čakavština se rabila u tekstovima svakodnevne i praktične namjene: u pravnim spomenicima, natpisima, grafitima, kolofonima i rubrikama liturgijskih knjiga te u bilješkama na marginama rukopisa. Kasnije je čakavština sve više prodirala i u književne tekstove, ali je hrvatski crkvenoslavenski zadržao status više inačice hrvatskoga jezika, pa je u zbornicima iz 15. i 16. stoljeća Bog često »govorio« hrvatskim crkvenoslavenskim, a čovjek čakavskim.

9.

ŠTO JE GLAGOLJAŠKO BOGOSLUŽJE ILI GLAGOLJAŠKA MISA?

Riječ je o rimskome obredu, tj. obredu Katoličke Crkve, koji se služio na crkvenoslavenskome jeziku, a ne na latinskome, koji je bio službeni jezik Rimokatoličke Crkve sve do Drugoga vatikanskog sabora (20. st.). Bogoslužne knjige (misali, brevijari ili časoslovi, psaltiri, rituali i dr.) toga obreda bile su pisane ili tiskane glagoljicom. Hrvati su jedini europski narod koji je uživao povlasticu nelatinskoga katoličkog obreda. Iz glagoljaškoga je bogoslužja izniklo glagoljaško pjevanje, koje je prepoznato kao nematerijalno kulturno dobro Republike Hrvatske.

Nakon što je Drugi vatikanski koncil dopustio uporabu narodnih jezika u bogoslužju, u Hrvatskoj se bogoslužje na hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku obavlja u rijetkim svečanim prigodama, kao čuvanje i obilježavanje tradicije, najčešće u zajednicama franjevac trećoredaca glagoljaša.

S glagoljaštvom započinje povijest hrvatskoga jezika, povijest hrvatske knjige i uopće povijest hrvatske pisane kulture. O snazi i doseg te baštine najrječitije govori činjenica da s glagoljašima započinje povijest hrvatskoga tiska. Samo tridesetak godina nakon Gutenbergove *Biblije* i samo devet godina nakon prvotiska latinskoga misala otisnuta je prva hrvatska inkunabula (knjige tiskane u prvih 50-ak godina tiskarstva), glagoljični *Misal po zakonu rimskoga dvora*. Dogodilo se to 22. veljače 1483. Od ukupno devet poznatih hrvatskih inkunabula šest ih je otisnuto glagoljicom.

Da se dobar glas o hrvatskoglagoljičnoj baštini širio i izvan hrvatskih granica, potvrđuje poziv koji 1346. hrvatskim glagoljašima upućuje češki kralj i njemački car Karlo IV. On im otvara vrata samostana Emaus u predgrađu Praga, a oni sa sobom donose slavensko bogoslužje i osnivaju školu za češke redovnike. Emaus je postao središtem pismenosti, kulturne suradnje i razmjene, koje je bitno utjecalo na razvoj češke kulture i jezika.

11.

KOJA JE DRUŠTVENA ULOGA GLAGOLJAŠTVA?

U svojoj biti i ćirilometodska i hrvatskoglagoljična baština bile su ponajprije namijenjene nepriviligiranomu dijelu naroda koji nije pripadao nikakvim elitama i nije imao pristup pisanoj kulturi. Glagoljaši, kao nositelji slavenske, tj. hrvatske kulturne baštine, imali su važnu ulogu u očuvanju hrvatske nacionalne svijesti i narodnoga bića tijekom stoljeća kad Hrvatskom nisu vladali Hrvati.

Njihovu bliskost tzv. malomu čovjeku zgodno ilustriraju popovi glagoljaši iz nekadašnje Poljičke kneževine, koji su nerijetko sudjelovali i u mjesnim oružanim pobunama protiv osmanlijskih osvajača.

U Hrvatskoj se glagoljica često poima kao simbol nacionalnoga identiteta. Hrvatski je sabor uveo i Dan hrvatske glagoljice i glagoljaštva, koji se obilježava 22. veljače u spomen prve hrvatske tiskane knjige. Danas glagoljične natpise nalazimo u znanosti, obrazovanju, umjetnosti, kulturi, supkulturi, sportu, politici, poduzetništvu itd. Postoje udruge koje se bave populariziranjem glagoljice organizirajući predavanja, tečajeve glagoljice i izložbe te izdaju vlastite časopise i sl.

Glagoljica se pojavljuje na kipovima i slikama poznatih hrvatskih umjetnika. Dižu se otvoreni spomenički kompleksi koji se sastoje od niza kipova nadahnutih glagoljicom i glagoljaštvom. Glagoljica ima svoje mjesto i u dizajnu. Aplicira se na posuđe, nakit, odjeću, izrađuju se klupe i stolci u obliku glagoljičnih slova, a glagoljica se pojavljuje i u dizajnu interijera. Navijačke skupine najvećih hrvatskih nogometnih klubova rabe glagoljicu na svojim transparentima i grafitima, a glagoljična su slova poželjna i na tetovažama.

OD DUNAVA DO PREVLAKE

DESET GLAGOLJAŠKIH MJESTA U HRVATSKOJ
KOJE TREBATE POSJETITI

1. ĐAKOVO
2. ZAGREB
3. RIJEKA
4. ALEJA GLAGOLJAŠA (ISTRA)
5. KRK
6. SENJ
7. OTOČAC
8. ZADAR
9. SPLIT
10. DUBROVNIK

III.

Grad u »srcu Slavonije« od 13. stoljeća sjedište je Bosanske biskupije, kojoj je 1773. godine priključena i Srijemska biskupija, čime je đakovački biskup postao nasljednikom sv. Metoda. Srijemska je biskupija ponovno uspostavljena 2008. godine, a dotadašnja Đakovačka ili bosanska i srijemska biskupija preimenovana je u Đakovačko-osječku nadbiskupiju.

Isticanju kulta sv. Ćirila i Metoda posebno je u 19. stoljeću pridonio biskup Josip Juraj Strossmayer. U katedrali, koju je sagradio, jedan je od šest pobočnih oltara posvećen Svetoj braći i na njemu su kipovi sv. Ćirila i Metoda. Za taj je oltar prvotno bila namijenjena i slika *Sveti Ćiril i Metod pred papom Hadrijanom*, koju je naslikao Nicola Consoni, a danas se nalazi u Strossmayerovu muzeju u Đakovu. Na Strossmayerovu je grobu u kriпти katedrale reljef Rudolfa Valdeca na kojemu su kao biskupova pratnja prikazani sv. Ćiril i Metod.

Zagreb je najveća svjetska riznica glagoljice. U atriju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti nalazi se *Bašćanska ploča*, najpoznatiji i jedan od najstarijih hrvatskoglagoljičnih natpisa. U Akademijinu je arhivu najveća zbirka glagoljičnih rukopisa, a znatan broj glagoljičnih knjiga ima u svojem fondu i Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Glagoljicom pisani tekstovi mogu se naći i u Hrvatskome državnom arhivu. U Zagrebu je od 1923. i sjedište Provincije franjevac trećoredaca glagoljaša, u čijemu se arhivu također nalazi više glagoljičnih spomenika.

U zagrebačkoj se katedrali, na zapadnome unutarnjem zidu nalazi najveći glagoljični natpis na svijetu, koji je u povodu 1300. obljetnice pokrštenja Hrvata postavila Družba »Braća hrvatskoga zmaja«. U Zagrebu se nalazi i Staroslavenski institut, središnja ustanova za proučavanje hrvatskoga glagoljaštva.

Rijeka je, uz Senj i Zadar, primjer tzv. urbanoga glagolizma, gradskoga središta u kojemu su se glagoljica i hrvatski crkvenoslavenski jezik rabili tijekom cijeloga srednjeg vijeka u Crkvi, a glagoljica se rabila i u javnome životu. O stoljetnoj tradiciji riječkoga glagoljaštva zorno govore fragmenti liturgijskih knjiga, od kojih je najstariji iz 13. stoljeća. Velik broj glagoljičnih fragmenata pronađen je u knjižnici kapucinskoga samostana Gospe Lurdske, a više se fragmenata nalazi i u Sveučilišnoj knjižnici Rijeka te u arhivu franjevačkoga samostana Trsat.

U Rijeci je 1530. i 1531. djelovala Riječka glagoljična tiskara, koju je pokrenuo modruški biskup Šimun Kožičić Benja, a najpoznatije je njezino izdanje *Misal hruacki* iz 1531. U prostoru Sveučilišne knjižnice Rijeka otvorena je 1968. stalna kulturno-povijesna izložba *Glagoljica*.

Aleju glagoljaša čini jedanaest spomenika uz cestu između Roča i Huma, dvaju važnih glagoljaških središta u sjevernoj Istri. Aleja je spomen na sv. Ćirila i Metoda i njihove učenike te na djelatnost hrvatskih, osobito istarskih glagoljaša. Nastala je kao projekt Čakavskoga sabora. Osmislio ju je Josip Bratulić, a spomenike je izradio kipar Želimir Janeš. O glagoljaškoj prošlosti Roča i Huma svjedoče brojni grafiti i natpisi te sačuvani kodeksi. Najpoznatiji su natpisi *Humski grafit* iz druge polovice 12. stoljeća i *Ročki glagoljični abecedarij* (oko 1200.).

Za ročku je župnu crkvu sv. Bartola pisac Vid iz Omišlja na Krku 1396. godine prepisao jedan od najpoznatijih hrvatskoglagoljičnih brevijara koji se po njemu zove *Brevijar Vida Omišljanina*. Poznati pisac Bartol Krbavac oko 1420. napisao je *Ročki misal*, a u obližnjoj je Nugli od 1405. bio u uporabi *Misal kneza Novaka*, koji je bio predložak prvoj tiskanoj glagoljičnoj knjizi, *Misalu po zakonu rimskoga dvora* iz 1483., u čijoj su pripremi sudjelovali ročki glagoljaši. O tome svjedoči zapis žakna Jurija u *Misalu kneza Novaka*. U Roču je djelovao i poznati glagoljaš i pisac Šimun Greblo.

U Humu se upotrebljavao *Humski brevijar* iz 15. stoljeća, a u crkvi sv. Jeronima osim fresaka s brojnim glagoljičnim grafitima nalazio se i tzv. *Humski triptih* iz 1529. s glagoljičnim natpisom.

Otok Krk naziva se kolijevkom glagoljice. Od samih početaka hrvatskoga glagoljaštva pa sve do Drugoga vatikanskog koncila taj je otok bio najjača glagoljaška utvrda. O tome svjedoči 450 glagoljičnih rukopisa nastalih na Krku ili donesenih na Krk te velik broj natpisa. U benediktinskoj opatiji sv. Lucije u Jurandvoru pokraj Baške nastala je *Bašćanska ploča*, najpoznatiji i jedan od najstarijih hrvatskoglagoljičnih natpisa. O glagoljaštvu omišaljskoga benediktinskog samostana sv. Nikole svjedoči otpis pape Inocenta IV. krčkome biskupu Fructuosu iz 1252. godine, kojim odobrava glagoljanje monasima toga samostana.

S Krkom su povezani i neki od najstarijih glagoljičnih pergamentnih rukopisa: *Kločev glagoljaš*, jedan od kanonskih starocrkvenoslavenskih spomenika, iz Baške potječu *Bašćanski (Premudini) ostrišci* (12. st.), u Vrbniku je pronađen *Grškovičev odlomak apostola* (12. st.). Više je fragmenata glagoljičnih rukopisa iz 13. stoljeća koji potječu s Krka: *Tri fragmenta pasionala*, *Vrbnički fragmenti brevijara*, *Odlomak Homilije na Blagovijest*, *Omišaljski list apostola*. I najstariji sačuvani hrvatskoglagoljični brevijar i misal nastali su na Krku. To su *Prvi vrbnički brevijar* (kraj 13. ili početak 14. st.) i vatikanski misal *Illirico 4* (početak 14. st.), koji je pisan u Omišlju. Pisac Vid iz Omišlja prepisao je 1396. za crkvu u Roču poznati *Brevijar Vida Omišljanina*. Glagoljicom je pisan i *Vrbnički (Krčki) statut* (16. st.). U Vrbniku je pronađen i *Petrisov zbornik* iz 1468. Na Krku je djelovao i glagoljični notarijat.

U Krku je 1902. na inicijativu biskupa Antona Mahnića utemeljena Staroslavenska akademija, čiji je sljednik središnja ustanova za istraživanje hrvatskoga glagoljaštva Staroslavenski institut u Zagrebu. Kao znak poštovanja prema glagoljaškoj baštini svojega mjesta i otoka Krka stanovnici Baške uredili su kroz Bašćansku dolinu put s nizom skulptura glagoljičnih slova pod imenom *Bašćanska staza glagoljice*. I u mjestu Gabonjin uređen je *Put glagoljaša*, spomenički kompleks od 37 kamenih ploča s uklesanim porukama na glagoljici.

Iako o tome nema pisanih podataka, jasno je da su se glagoljica i crkvenoslavensko bogoslužje na senjskome području ukorijenili vrlo rano. Najstariji je glagoljični spomenik *Senjska ploča* (početak 12. st.), čiji su ulomci pronađeni 1964. godine. Na senjskome je području, osim *Senjske ploče*, pronađeno još deset glagoljičnih natpisa. Najstariju izrijekom datiranu hrvatsku glagoljičnu knjigu, *Lobkovicov psaltir* iz 1359. godine, napisao je senjski žakan Kirin.

Dvije stvari čine Senj iznimno važnim za povijest hrvatskoga glagoljaštva. Prva je otpis pape Inocenta IV. senjskomu biskupu Filipu od 29. ožujka 1248. godine, kojim odobrava uporabu glagoljice i crkvenoslavenskoga jezika u bogoslužju u njegovoj biskupiji. Taj se otpis smatra službenim priznanjem glagoljaštva od Rimske kurije i prekretnicom u povijesti hrvatskoga glagoljaštva kojom je potaknut njegov uzlet. Senjska je katedrala postala jedina katedrala u Rimokatoličkoj Crkvi u kojoj se misa ne pjeva na latinskome jeziku. Druga je važna stvar za povijest glagoljaštva to što je u Senju od 1494. do 1508. djelovala Senjska glagoljična tiskara, koju je utemeljio Krčanin i senjski kanonik Blaž Baromić sa suradnicima. Danas je poznato sedam naslova izdanih u toj tiskari.

Središte gačanskoga kraja Otočac prvi se put spominje na kraju *Bašćanske ploče*, gdje se navodi da su u te dane *Mikula vž Otočzci* i samostan sv. Lucije u Jurandvoru bili ujedinjeni. Na području Gacke nastao je dvosvezačni brevijar iz druge polovice 14. stoljeća poznat kao vatikanski brevijar *Illirico 5* i *Illirico 6* te *Dabarski brevijar* iz 1486. godine. Budući da je dvodijelni *Moskovski brevijar* iz 1442.–1443. tekstološki i jezično vrlo blizak brevijarima *Illirico 5* i *6*, moguće je da je i on nastao na gačanskome području.

U Otočcu je u parku crkve Presvetoga Trojstva 2016. godine otvoren *Gačanski park hrvatske memorije*. Riječ je o trideset kamenih skulptura (kubusa) na kojima su prikazani ljudi i događaji povezani s tim krajem, koji su važni i za hrvatsku nacionalnu povijest. Na vrhu je svake skulpture uklesano po jedno glagoljično slovo. Park je nastao kao rezultat četiriju kiparskih kolonija koje je organizirala Katedra Čakavskoga sabora pokrajine Gacke uz podršku grada Otočca i kamenoloma iz Pazina, a voditelj im je bio kipar Šime Vidulin.

Na zadarskome području glagoljaštvo se ukorijenilo vrlo rano i održalo se gotovo sve do naših dana. Potvrđuju to brojni spomenici različite vrste: više od sto glagoljičnih natpisa, sačuvani liturgijski kodeksi i fragmenti nastali na tome području, tiskane glagoljične knjige, neliturgijski zbornici, matične knjige, testamenti, bilježnice, pisma itd. Od benediktinskih samostana najvažniji je bio samostan sv. Kuzme i Damjana na brdu Ćokovac na Pašmanu, koji je imao važnu ulogu u oblikovanju posebnoga tipa kurzivne glagoljice koji je V. Štefanić nazvao sjevernodalmatinskom školom. Znatno je na glagoljaše utjecao i samostan sv. Krševana u gradu Zadru, u čijemu su se skriptoriju, uz latinske, najvjerojatnije prepisivali i ukrašavali i glagoljični rukopisi.

Na zadarskome su se području prevodile i prepisivale liturgijske knjige. Spomenut ćemo samo one najvažnije: *Misal kneza Novaka*, *Berlinski misal*, vatikanski misal *Illirico 8*, *Njujorški misal*, *Pašmanski brevijar*, *Klimantovićev obrednik* itd. S tim se područjem povezuju i neki neliturgijski zbornici, primjerice *Berčićev zbornik br. 5* (15. st.), *Tkonski zbornik* (početak 16. st.) te najveća glagoljična knjiga *Grdovićev zbornik* (početak 18. st.), težak nešto manje od 20 kg. Glagoljični su rukopisi sa zadarskoga područja razasuti danas po cijelome svijetu, a u najvećoj zbirci glagoljičnih spomenika izvan Hrvatske, Berčićevoj zbirci u Ruskoj nacionalnoj knjižnici u Petrogradu, većina je spomenika iz toga kraja.

Važna je uloga Zadra i u novocrkvenoslavenskome razdoblju. Tamo je u 18. stoljeću otvoreno najvažnije glagoljaško sjemenište *Zmajoillyricum*. Zadarski je nadbiskup Mateo Karaman bio priređivač liturgijskih knjiga tiskanih u Uredu za propagandu vjere u Rimu. Iz zadarskoga je područja niz poznatih pisara, kao što su Butko, Bartol Krbavac, Šimun Klimantović, Šimun Glavić i dr.

Grad Split, iako se u njegovoj Crkvi liturgija odvijala na latinskome jeziku, ima važno mjesto u povijesti glagoljaštva. Iz Splita imamo prve pouzdane vijesti o hrvatskome glagoljaštvu. To su dva pisma pape Ivana X. i odluke splitskoga crkvenog sabora iz 925. godine. U prvome pismu papa Ivan X. kori splitskoga nadbiskupa Ivana zbog blagonaklonosti prema širenju Metodova nauka u njegovoj biskupiji. Drugo je pismo papa uputio hrvatskomu kralju Tomislavu i zahumskom knezu Mihovilu Viševiću i u njima ih kori što dopuštaju na svojim područjima slavljenje sv. mise na barbarskome, slavenskome jeziku. Deseti zaključak splitskoga sabora zabranjuje ređenje glagoljaša za svećenike.

Ruralna su područja Splitske (nad)biskupije stoljećima njegovala crkvenoslavensko bogoslužje, ali je u svakodnevnome životu glagoljicu, kao i na dubrovačkome području, istisnula ćirilica. Poseban oblik kurzivne hrvatske ćirilice, poznat i pod nazivom *poljičica*, upotrebljavao se u Poljicima, u kojima su to pismo zvali »naša glagoljica«. S početka 13. stoljeća potječe poznati glagoljični *Splitski fragment misala*, koji je najvjerojatnije nastao na području jugozapadne Bosne, koje je u to vrijeme bilo dio Splitske biskupije.

Sa Splitom se povezuje i najljepši hrvatskoglagoljični kodeks, znameniti *Misal Hrvoja Vukčića Hrvatinića* iz 1404. godine, koji su Splici naručili za toga plemića kad je postao splitskim hercegom. Na području Splitske biskupije 1750. otvoreno je glagoljaško sjemenište u Priku pokraj Omiša, uz zaderski *Zmajoillyricum* najvažnije glagoljaško učilište.

Dubrovačko područje pripada južnomu krilu hrvatskoga glagoljaštva. To je područje na kojemu je već u ranome srednjem vijeku ćirilica potisnula glagoljicu. Zato s toga područja imamo glagoljične spomenike samo iz najstarijega, prijelaznoga razdoblja (11.–12. st.). O glagoljaškoj prošlosti toga kraja svjedoče *Konavoski natpis* i *Natpis Župe Dubrovačke*, oba iz 11. stoljeća. U zaleđu je Dubrovnika na prijelazu iz 11. u 12. stoljeće najvjerojatnije napisana i prva stranica *Kijevskih listića*. S južnoga područja potječu i poznati *Grškovićev fragment apostola* i *Mihanovićev fragment apostola* (12. st.).

U 14. i 15. stoljeću na području Dubrovačke Republike djelovali su različiti »najmljeni« svećenici glagoljaši iz drugih dijelova Dalmacije i Hrvatskoga primorja, koji su svojim glagoljičnim liturgijskim knjigama zapadnoga obreda i čakavskim govorom utjecali i na dubrovački štokavski dijalekt. Jedan je od tih glagoljaša bio i vrbnički pop Mavar, za kojega je mali, putni brevijar 1460. prepisao, tada još žakan, poznati glagoljaš Blaž Baromić. Pop Mavar taj je brevijar nosio sa sobom u Konavle, u kojima je proveo neko vrijeme.

GLAGOLJAŠKI APOSTOLI

VELIKANI HRVATSKOGLAGOLJIČNE PISMENOSTI
KOJE TREBATE POZNAVATI

1. OPATI DRŽIHA I DOBROVIT
2. NOVAK DISISLAVIĆ
3. VID OMIŠLJANIN
4. JURAJ SLOVINAC
5. BARTOL KRBAVAC
6. BUTKO
7. POP MARTINAC
8. ŽAKAN JURI
9. BLAŽ BAROMIĆ
10. ŠIMUN GREBLO
11. ŠIMUN KOŽIČIĆ BENJA
12. ŠIMUN KLIMANTOVIĆ

1.

OPATI DRŽIHA I DOBROVIT

Držiha i Dobrovit bili su opati benediktinskoga samostana sv. Lucije u Jurandvoru pokraj Baške na otoku Krku na prijelazu iz 11. u 12. stoljeće i autori teksta koji je uklesan na *Bašćanskoj ploči*. Držiha je pisac prvoga dijela, koji sadržava izvješće o tome da je hrvatski kralj Zvonimir samostanu sv. Lucije darovao livadu.

U drugome dijelu teksta opat Dobrovit piše o tome da je s devetoricom svoje braće izgradio crkvu sv. Lucije, datira njezinu gradnju u vrijeme kad je knez Kosmat vladao cijelom krajinom i donosi podatak da su u to vrijeme *Mikula vъ Otočъci* i sv. Lucija bili ujedinjeni.

Knez Novak bio je dvorski vitez kralja Ludovika I. Anžuvince te knez Šolgova u Ugarskoj i Nina u Hrvatskoj. Potječe iz Ličke Ostrovice, sin je Petra Disislavića i pripada plemenu Mogorovića, jednomu od dvanaest plemena hrvatskoga kraljevstva. Negdje u Krbavi svojom je rukom 1368. ispisao, a vjerojatno i iluminirao, jedan od najljepših hrvatskoglagoļjičnih misala kao zavjetni dar crkvi u kojoj će biti sahranjen.

Njegovi sinovi prodali su 1405. godine misal crkvi sv. Jelene u Nugli pokraj Roča u Istri za 45 zlatnika. *Misal kneza Novaka* poslužio je kao predložak za prvu tiskanu glagoljičnu knjigu *Misal po zakonu rimskoga dvora* iz 1483., o čemu svjedoči zapis žakna Jurija iz Roča na posljednjoj stranici misala. U kolofonu svojega misala knez Novak zabilježio je prve čakavske osmeračke stihove.

Vid je pisac iz Omišlja na otoku Krku koji je 1396. za župnu crkvu sv. Bartola u Roču napisao jedan od najvažnijih hrvatskoglagoljičnih brevijara koji se po njemu zove *Brevijar Vida Omišljanina*. U tome su brevijaru biblijska čitanja dulja nego u ostalim hrvatskoglagoljičnim brevijarima. Najčešće je riječ o starim, ćirilometodskim prijevodima s grčkoga koji su samo djelomice prilagođeni latinskoj *Vulgati*. Zbog toga je iznimno važan za rekonstrukciju hrvatskoglagoljičnoga prijevoda *Biblije*.

Brevijar se sastoji od 468 pergamentnih listova i težak je gotovo 10 kg. Za izradu pergamenta koji je utrošen za njegovo pisanje trebalo je najmanje 117 ovaca, a pisarova zarada od oko 35 maraka u to je vrijeme bila jednaka vrijednosti 7–8 krava.

Juraj Slovinac bio je profesor teologije na sveučilištu Sorbonne u Parizu. Od 1404. pa do smrti 6. svibnja 1416. bio je kanonik u stolnoj crkvi sv. Gatiena u Toursu i duhovnik ženskoga samostana Beaumont u istome gradu. Juraj je bio poznati teolog i francuski duhovni pisac te zauzeti promicatelj hrvatske kulture i glagoljaštva u Francuskoj. U svojem latinskom kodeksu komentara psalama sv. Jeronima zapisao je oko 1400. godine svojevrsnu malu glagoljičnu početnicu, koja se sastoji od abecedarija i osnovnih kršćanskih molitava: *Očenaša*, *Zdravomarije*, *Nicejsko-carigradskoga* i *Apostolskoga vjerovanja* te 50. (51.) psalma *Pomiluj me, Bože*.

Juraj glagoljicu naziva hrvatskim pismom (*istud alphabetum est Chrawaticum*), a s ponosom ističe da je Istra dio njegove hrvatske domovine (*Istria eadem patria Chrawati*) te da je hrvatski biskup bio prvi koji je, poznajući i latinski i hrvatski, držao sv. misu na obama jezicima, prema vlastitome nahođenju.

Pisac i iluminator Bartol rodom je iz južne Krbave. U svojem je zavičaju 1402. za popa Vl'ka, sinovca opata koprievskoga samostana sv. Jurja u Obrovcu Vit'ka, napisao glagoljični misal koji se prema sadašnjemu nalazištu zove *Berlinskim misalom*. Zbog nesigurnosti izazvane trzavicama između sljedbenika kralja Sigismunda Luksemburgovca i pristalica Ladislava Napuljskoga na čelu s Hrvojem Vukčićem Hrvatinićem seli se u Hrvatsko primorje, u kojemu u svojoj kući 1414. za crkvu sv. Andrije u Bakru piše danas izgubljeni *Bakarski brevijar*. Nakon toga odlazi u Istru, u kojoj sa suradnicima oko 1420. ispisuje dva glagoljična misala: *Ročki misal* i *Prvi beramski (ljublanski) misal*.

Pisac glagoljaš Butko napisao je 1403.–1404. za Hrvoja Vukčića Hrvatinića, kad je Hrvoje postao splitskim hercegom, najljepši hrvatskoglagoļjični kodeks, tzv. *Hrvojev misal*, koji se danas čuva u knjižnici palače Topkapi u Istanbulu. Butko je o sebi ostavio zapis na foliju 139r u spomenu živih: *tu pomeni žive ke hoć i Butka pisca*. Neki povjesničari umjetnosti povezuju Butka i s iluminacijom dijela ćiriličnoga *Hvalova zbornika*, jednoga od najvažnijih kodeksa bosanskih krstjana.

Pop Martinac, rodom Lapčanin, bio je pisar i iluminator koji je s još četvoricom pisara u svojoj kući u Grobniku za pavlinski samostan i crkvu sv. Marije na poluotočiću Ospu ispred Novoga Vinodolskoga napisao poznati glagoljični *Drugi novljanski brevijar* iz 1495. godine. Na 267. foliju brevijara, između temporala i kalendara, zapisao je oveći natpis o Krbavskoj bitci i teškome stanju u Hrvatskoj nakon nje, poznat pod imenom *Zapis popa Martinca*.

Stil i jezik toga emotivno napisanog zapisa svjedoči o književnoj nadarenosti i obrazovanosti pisca, pa se, zbog nesumnjive literarne vrijednosti, smatra početkom hrvatskoga domoljubnog pjesništva.

Žakan Juri glagoljaš je iz Roča koji je 26. lipnja 1482. u gradu Izoli na posljednjoj stranici *Misala kneza Novaka* izrazio svoju radost zbog napredovanja hrvatskoga glagoljičnog tiska. Budući da je *Misal kneza Novaka* iz 1368. bio predložak za prvu tiskanu glagoljičnu knjigu *Misal po zakonu rimskoga dvora* iz 1483. godine, smatra se da je Juri, zajedno s drugim ročkim glagoljašima, sudjelovao u pripremi toga izdanja. Njegov natpis glasi:

*vita vita štampa naša gori gre
tako ja oću da naša gori gre
1482. meseca ijuna 20 i 6 dni
to be pisano v grade Izule
to pisa Juri žakan iz Roča
Bog mu pomagaj i vsem ki mu
dobro ote.*

Poznati glagoljaški pisar i tiskar, Vrbničanin Blaž Baromić napisao je 1460. godine za vrbničkoga popa Mavra glagoljični *Mavrov brevijar*. U Veneciji je 1493. tiskao glagoljični brevijar koji je po njemu nazvan *Baromićev brevijar*. Nakon toga vraća se u Senj, u kojemu pokreće Senjsku glagoljičnu tiskaru. U njoj sa Silvestrom Bedričićem i Gašparom Turčićem 1494. godine tiska glagoljični *Senjski misal*, a 1496. prvu knjigu na čakavštini, priručnik za ispovijedanje *Spovid općena*.

Senjska je tiskara djelovala do 1508. godine i u njoj je ukupno tiskano sedam glagoljičnih knjiga. Kao tiskar, Blaž Baromić poznat je po izumu tehnike lomljenih ligatura.

Pisac i pisar Šimun Greblo (Greblić) najpoznatiji je ročki glagoljaš na prijelazu iz 15. u 16. stoljeće. Sačuvana su tri njegova djela. *Tlmačenje od muki gospoda našego Isuhrsta* prepisao je još kao žakan 1493. godine. Iste je godine prepisao i priručnik moralne teologije *Kvadriga duhovnim zakonom*, prijevod djela *Quadriga spirituale* talijanskoga franjevca Nikole iz Osima. Treće djelo, zbirku korizmenih propovijedi *Kvarezimal* napisao je 1498. sa svojim učenicom Mihovilom Kalcem iz Boljuna.

Greblo je bio vrstan pisar koji je lijepo pisao ne samo glagoljicom nego i kurzivnom hrvatskom ćirilicom i latinicom. Osim navedenih djela, poznati su njegovi marginalni zapisi na stranicama liturgijskih kodeksa koji su se nalazili u Roču: *Misalu kneza Novaka*, *Kopenhaškome misalu*, *Ročkome misalu* i *Brevijaru Vida Omišljanina*. Lijepim je glagoljičnim kurzivom uparan i njegov zapis na freskama u crkvi sv. Jeronima u Humu.

Pisac i tiskar Šimun Kožičić potječe iz zadarske plemićke obitelji Benja (Begna). Rođen je u Zadru oko 1460. godine. Od 1509. pa do smrti 1536. obnašao je dužnost modruškoga biskupa. Od 1513. do 1521. bio je upravitelj i Senjske biskupije. Poznata su dva njegova latinska govora na Lateranskome koncilu iz 1513. i 1516. godine, u kojima se zalagao za obnovu Katoličke Crkve i za pomoć Hrvatskoj u ratovanju protiv Turaka. Govore je objavio u Veneciji 1530. godine.

U Rijeci je iste godine utemeljio poznatu Riječku glagoljičnu tiskaru, u kojoj je u dvije godine tiskao šest knjiga. Najpoznatije je izdanje te tiskare *Misal hruacki* iz 1531. Iz iste su godine i *Knjižice od žitija rimskih arhierjeov i cesarov*, prvo povijesno djelo na hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku. Riječ je o Kožičićevoj kompilaciji prevedenoj s latinskoga koja sadržava životopise rimskih papa i careva od sv. Petra i Julija Cezara pa do Kožičićeva vremena.

Franjevac trećoredac glagoljaš Šimun Klimantović rođen je oko 1460. godine u Lukoranu na otoku Ugljanu, a umro je nakon 1540., najvjerojatnije u Glavotoku na otoku Krku. Tijekom života bio je gvardijan franjevačkih trećoredačkih samostana na otočiću Galevcu ispred Preka na Ugljanu (1492.), u Zaglavu na Dugome otoku (1511.–1512.) te u Glavotoku na Krku (1540.). Od 1506. do 1509. bio je tajnik, a od 1526. do 1529. i provincijal Provincije franjevaca trećoredaca glagoljaša. Klimantović je bio plodan pisac koji je za potrebe svojega reda prvi preveo i glagoljicom napisao brojne tekstove koji su dugo vremena služili franjevačkoj trećoredačkoj zajednici.

Poznata su četiri glagoljična kodeksa kojima je on autor. Tri su zbornici različitoga duhovnog štiva koji se zbog sadržaja katkad nazivaju i obrednicima. Najpoznatiji je tzv. *Klimantovićev obrednik* pisan između 1501. i 1512. godine, koji obaseže 235 pergamentnih folija. Čuva se u Arhivu Provincije franjevaca trećoredaca glagoljaša na Ksaveru u Zagrebu. Drugi zbornik iz 1509. od 33 folija i treći iz 1514. od 72 folija čuvaju se u Berčićevoj zbirci u Ruskoj nacionalnoj knjižnici u Petrogradu pod brojevima 2 i 1. Četvrti kodeks iz 1511. naslovljen je *Marum manjum* i prijevod je latinske zbirke franjevačkih privilegija *Mare magnum privilegiorum*, koja je tiskana u Veneciji 1502. godine.

Ovaj dio knjižice, poštovani čitatelji, dovršite sami. U prethodnome dijelu spomenuti su brojni glagoljični spomenici na kamenu, pergamentu i papiru. Ovdje prema opisu dopišite imena nekih od njih.

1.

EPIGRAFSKI SPOMENICI (NATPISI I GRAFITI)

U atriju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu čuva se najpoznatiji hrvatskoglagoljični spomenik, nastao na otoku koji zovemo kolijevkom glagoljaštva. Poznat je pod nazivom _____ .

O glagoljaškoj prošlosti područja oko grada pod Srdom govore dva kamena natpisa iz 11. stoljeća: _____ i _____ .

U najmanjemu gradu na svijetu sačuvan je glagoljični grafit iz 12. stoljeća _____ .

Najstariji glagoljični natpis u gradu poznatome po uskocima, buri i glagoljičnoj tiskari nastao je u 12. stoljeću, a zove se _____ .

Kanonski starocrkvenoslavenski spomenik koji je nastao na hrvatskome području zove se _____.

Prve čakavske osmerce čitamo u glagoljičnoj knjizi jednoga viteza i kneza koja se po njemu zove _____.

117 ovaca platilo je životom da bi se osigurao pergament za _____.

S gradom Oca Hrvatske Književnosti povezana je najljepša hrvatskoglagoljična knjiga, _____.

Potresno izvješće o Krbavskoj bitci umetnuo je pop Martinac u knjigu pod naslovom _____.

3.

TISKANA GLAGOLJIČNA KNJIGA

Dan 22. veljače obilježavamo kao Dan hrvatske glagoljice i glagoljaštva zato što je na taj dan daleke 1483. otisnuta prva glagoljična knjiga

Senjani su znali da je ključ vječnoga života u dobroj ispovijedi, pa su otisnuli prvu inkunabulu na govornoj čakavštini i nazvali je

Tko ne pozna prošlost, ne razumije sadašnjost i ne može naslutiti budućnost. Zato je Šimun Kožičić Benja u Rijeci otisnuo prvo povijesno djelo na crkvenoslavenskome jeziku pod nazivom

IZ GLAGOLJAŠKE ČITANKE

VI.

Nam je biti meštrom i učiti i prosvjećati plku tmu.

(Petrisov zbornik)

Gdo knjige počtuje da je knjigami počtovan.

(Kolunićev zbornik)

Misal hruacki po rimski običaj i čin ... na Božju hvalu i hrvackago jezika prosvćenije.

(Šimun Kožičić Benja)

To pisa ki voli pri mizi sideć vino piti nego kopati i ki voli vino nego krop.

(grafit u crkvi Sv. Trojstva u Hrastovlju)

Piši pravo ne laži.

(Drugi beramski brevijar)

Vita vita štampa naša gori gre, tako ja oču da naša gori gre.

(žakan Juri iz Roča)

I pomisli vsaki hrstjanin da sa svit ništare ni jere gdo ga veće ljubi ta ga brže zgubi.

(knez Novak Disislavić)

Ako srce ne moli, zaman jazik flafoli. To pisa Ivan, Žilin sin kada beše sit smokav suhih.

(grafit u crkvi sv. Jakova u Barbanu)

Turci ... nalegoše na jazik hrvatski.

(pop Martinac)

Az opat Držiha pisah se o ledine juže da Zv'nimir kralj hrvatski.

(Bašćanska ploča)

To pisa pop Petar i grešni pridivkom Fraščić komu je zemlja mat a otačastvo grob a bogatastvo gresi. I kada je pisah i nekada behi v mišljenju da me misal prehajaše zač mlad beh.

I zato vas prosim, bratija draga, ki koli bude čtel sie knjigi, ako bim se kade premrsil, prosim vas ne proklnite me, na rcite ako si živ Bog ti otpusti grehi, ako si mrt Bog ti primi dušu v pokoj večni.

(kolofon Fraščićeve psaltira)

Daj meni niki soldin, Miko, tako ti Boga!

(grafit u crkvi sv. Nikole u Rakotulama)

I to isto leto bihu prišle nike kobilice v otok, ke pojiše dovolje žita okolo Vrbnika i dovolje trave.

(zapis iz 1477. u Trećemu vrbničkom brevijaru)

ZNANSTVENI CENTAR IZVRSNOSTI ZA HRVATSKO GLAGOLJAŠTVO

VII.

Znanstveni centar izvrsnosti za hrvatsko glagoljaštvo

djeluje u sklopu Staroslavenskoga instituta, a voditelj mu je institutski znanstvenik akademik Milan Mihaljević. Središte je ZCI-ja Staroslavenski institut, ali u njegovu djelovanju sudjeluju i znanstvenici s Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, Filozofskoga fakulteta u Rijeci, Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, Instituta za povijest umjetnosti iz Zagreba, Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU-a u Rijeci te inozemni suradnici iz Instituta za slavistiku Bečkoga sveučilišta, Slavističkoga instituta Češke akademije znanosti u Pragu i Fakulteta za slavistiku Sofijskoga sveučilišta.

Centar djeluje od 2014. do 2024. U njemu se razvija interdisciplinarni model za istraživanje glagoljaških pisarskih središta. Predmetom su istraživanja rukopisi iz istarskoga mjesta Berma. Rukopisi se istražuju jezično, tekstološki, književnopovijesno, paleografski, liturgički i povijesnoumjetnički.

U sklopu Centra objavljena su dva faksimilna izdanja *Drugoga beramskog brevijara* iz 15. stoljeća s transliteracijom na latinicu i knjiga popratnih studija. Mrežno je dostupna baza podataka o tome brevijaru. Te su knjige vrijedan poklon, pa tako u njima uživa i papa Franjo.

STAROSLAVENSKI INSTITUT

VIII.

Staroslavenski institut središnja je hrvatska akademska ustanova za istraživanje hrvatske, tj. uglate glagoljice i hrvatskoga glagoljaštva.

Znanstvenici Staroslavenskoga instituta ponajprije su posvećeni srednjovjekovnoj dionici povijesti hrvatskoga glagoljaštva jer je ona presudno djelovala na najraniju hrvatsku društvenu, kulturnu i crkvenu povijest. Istražuju je interdisciplinarno, tj. sa stajališta različitih disciplina koje na sveobuhvatan način otkrivaju i rasvjetljuju obilježja i domete hrvatskoglagoljične baštine.

Korijeni su Staroslavenskoga instituta na otoku Krku jer je institut povijesni sljednik Staroslavenske akademije, koju je 1902. na Krku osnovao krčki biskup Antun Mahnić. Godine 1952. Staroslavenska je akademija preimenovana u Staroslavenski institut, a sjedište je premješteno u Zagreb, u gornjogradsku palaču Škrlec-Balbi.

Trenutno smo ljubaznošću kolega i prijatelja s Ekonomskoga instituta u Zagrebu smješteni na Kennedyjevu trgu jer je naša »glagoljična« palača stradala u zagrebačkome potresu 2020. godine.

Posjetite našu mrežnu stranicu!
(www.stin.hr)

Palača Škrlec-Balbi, sjedište Staroslavenskoga instituta

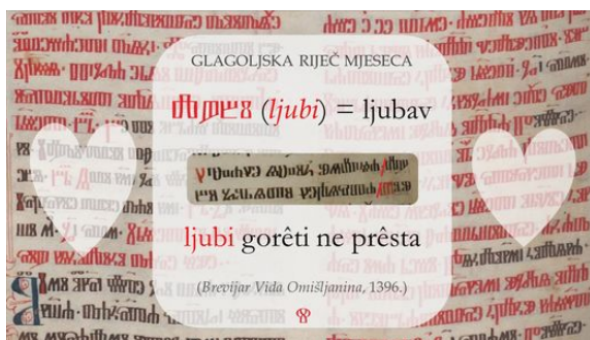

Staroslavenski institut

9. veljače

GLAGOLJSKA RIJEČ MJESECA

Povijest stvaraju i održavaju oni čija ljubav ne prestaje gorjeti. U mjesecu ljubavi sjećamo se dviju ljubavi naših glagoljaša: ljubavi prema kulturi riječi i ljubavi prema hrvatskom narodu. Plodove tih ljubavi baštiniimo i danas.

172

4 komentara Podijeljeno 77 puta

Zanimljivosti o
glagoljaštvu i
glagoljašima te
svoje aktivnosti
redovito
objavljujemo na
našemu Facebook
profilu.

K R A J